

ผนวก ข

มหานามสูตรอื่น

มหานามสูตรที่มีอนุสสติปรากฏในพระไตรปิฎกในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีในสูตรอื่นๆ ตามลำดับดังต่อไปนี้

๑. ปฐมมหานามสูตร สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค

ในปฐมมหานามสูตรนี้ ว่าด้วย เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ พระองค์โปรดปรานในการเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพราะมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า มาก พระองค์ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว พระองค์ตรัสว่ามีความเจริญตาเจริญใจยิ่งนัก ดังนี้

ปฐมมหานามสูตรนี้ หมายถึง การที่เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามเรื่อง “หากพระองค์ถึงแก่กรรมในขณะที่ทรงลืมสติ พระองค์จะมีคติอย่างไร” ดังมีใจความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้นเจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้ทูลถามพระพุทธเจ้าว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กรุงกบิลพัสดุ์นี้ มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีถนนคับแคบ หม่อมฉันนั่งเฝ้าพระผู้มีพระภาค หรือภิกษุทั้งหลาย ผู้เป็นที่เจริญใจ เวลาเย็นเข้าไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ พบเห็น ช้างบ้าง ม้าบ้าง รถบ้าง เกวียนบ้าง ผู้คนบ้าง ที่พลุกพล่านขวักไขว่ สมัยนั้น หม่อมฉันลืมสติปรารถนาพระผู้มีพระภาค พระธรรม และพระสงฆ์ หม่อมฉันคิดว่า หากเราถึงแก่กรรมในเวลานี้ คติของเราจะเป็นอย่างไร อภิสมปรายภพจะเป็นอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคทรงตรัสว่า อย่าทรงกลัวเลย มหาบพิตร การสวรรคตของพระองค์จักไม่เลวทราม กาลกิจริยาก็จักไม่เลวทราม มหาบพิตร จิตของผู้ใดผู้หนึ่ง ที่ได้เจริญด้วยศรัทธา ที่ได้เจริญด้วยศีล ที่ได้เจริญด้วยสุตะที่ได้เจริญด้วยจาคะ และได้เจริญด้วยปัญญามาเป็นเวลานาน กายนี้ของผู้นั้นคุ้มกันเป็นรูปร่าง ที่ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากมารดา บิดา เจริญวัยด้วยข้าวสุกและขนมกุมมาส ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจายไปเป็นธรรมดา กาบัง แร้ง บ้าง นกตะกุ่มบ้าง สุนัขบ้านบ้าง สุนัขจิ้งจอกบ้าง สัตว์หลายชนิดบ้าง ย่อมกัดกินกายนี้ ส่วนจิตของผู้นี้ที่ได้เจริญด้วยศรัทธา ที่ได้เจริญด้วยศีล ที่ได้เจริญด้วยสุตะ ที่ได้เจริญด้วยจาคะ และได้เจริญด้วยปัญญาเป็นเวลานาน ย่อมสูงขึ้นไปถึงบรรลुकุณวิเศษ

มหาบพิตร บุรุษด่ำลงในห้วงน้ำลึกแล้วทาบหม้อเนยใสหรือหม้อน้ำมัน ก้อนกรวดหรือกระเบื้องหม้อนั้นพึงจมลง ส่วนเนยใสหรือน้ำมันในหม้อนั้นพึงลอยขึ้นเหนือน้ำ แม้ฉันใด จิตของผู้ใดผู้

หนึ่งที่ได้เจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญามาเป็นเวลานาน กายนี้ของผู้นั้นคุ้มกันเป็นรูปร่างที่ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากการตาบิดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนม กุมมาส ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา กาบ้าง แร้งบ้าง นกตะกรุมบ้าง สุนัขบ้านบ้าง สุนัขจิ้งจอกบ้าง สัตว์หลายชนิดบ้าง ย่อมกัดกินกายนี้ ส่วนจิตของผู้นั้นที่ได้เจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญาเป็นเวลานาน ย่อมสูงขึ้นจนถึงบรรลุลักษณะพิเศษ แต่จิตของพระองค์ที่ได้เจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญาเป็นเวลานานก็ฉนั้นเหมือนกัน อย่าทรงกลัวเลย มหาบพิตร อย่าทรงกลัวเลย มหาบพิตร การสวรรคตของพระองค์จักไม่เลวทราม กาลกิริยาก็จักไม่เลวทราม^๑

พระอรรถกถาจารย์ ได้อธิบายไว้ว่า เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ เข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาค ถึงคติภพของพระองค์ ถ้าสวรรคตขณะหลงลืมสติ พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า การสวรรคต นั้นจักไม่เลวทราม จิตของใครก็ตามที่ได้เจริญด้วยธรรม ๕ ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา ย่อมสูงขึ้นจนได้บรรลุลักษณะพิเศษ^๒

ในปฐมมหานามสูตรนี้ พระพุทธเจ้าได้อธิบายแก่ พระเจ้ามahanama ถึงเรื่อง อนุสสติ คือ ถ้า พระเจ้ามahanama สวรรคตขณะลืมสติ จะไปเกิดที่ไหนว่า การสวรรคตของพระองค์ คือ พระเจ้ามahanama นั้น จักไม่เลวทราม หากจิตของใครก็ตามที่ได้เจริญด้วยธรรม ๕ ประการนี้ อันได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา ย่อมสูงขึ้นจนได้บรรลุลักษณะพิเศษ เมื่อจิตของผู้ที่ได้เจริญด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญาเป็นเวลานาน แม้กายนี้จะแตกดับคือตายไป ส่วนจิตของผู้ที่ได้เจริญธรรม ๕ ประการนี้มาเป็นเวลานาน ย่อมสูงขึ้นจนถึงบรรลุลักษณะพิเศษ ธรรม ๕ ประการนั้น หมายถึง อนุสสติ ๕ ประการ คือ ๑. เป็นผู้ที่มีศรัทธา คือ เลื่อมใส ไม่หวั่นไหวในพระรัตนตรัยอันประกอบด้วยพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ และระลึกถึงพระพุทธเจ้า ระลึกถึงพระธรรม และระลึกถึงพระสงฆ์เป็นอารมณ์เป็นเวลานานแล้ว ๒. เป็นผู้ที่มีศีลบริสุทธิ คือ มีศีลของพระอริยะเจ้าได้แก่มีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ มีศีลที่สงบสำรวมและระลึกถึงศีลที่ไม่ขาดของตนเป็นอารมณ์เป็นเวลานานแล้ว ผู้มีศีลเป็นผู้สงบ เป็นผู้มีความสำรวมระวัง ศีลจึงเป็นรากฐานของการเกิดสมาธิ ๓. เป็นผู้ที่มีสุตะสุตะเป็นคุณสมบัติสำคัญอย่างหนึ่งของผู้ที่จะเจริญออกงาม ไม่ว่าจะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิต เป็นปัจจัยให้ได้ปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาด้านปริยัติและปฏิบัติ คือได้ศึกษาเล่าเรียนฟังธรรมหาความรู้ในพระธรรม ในพระวินัยและศึกษาด้านการปฏิบัติเพื่อละกิเลส เพื่อให้ถึงความหลุดพ้น เพื่อพ้นทุกข์อันได้แก่เข้าถึงพระนิพพาน ๔. เป็นผู้ที่มีจาคะ คือมีจิตในการสละทรัพย์ หรือสละอวัยวะ หรือสละชีวิตของตนโดยปราศจากความตระหนี่เสียตาย ปราศจากความหวงแหน สละให้โดยปราศจากความโลภอยากได้ กลับคืนมา สละให้โดยปราศจากความโกรธ การให้ด้วยความโกรธหมายถึงการให้ด้วยความไม่พอใจให้โดยอย่างเสียไม่ได้ สละให้โดยปราศจากความหลง ความหลงคือยังเสียตายในสิ่งที่บริจจาคอยู่ และระลึกถึงการบริจจาคด้วยความยินดีอย่างมีความสุขใจทุกครั้ง ๕. เป็นผู้ที่มีปัญญา คือได้เห็นตามความเป็นจริง เข้าใจชัดเจนในกองสังขาร แยกได้ในเหตุผล อะไรคืออะไร อะไรให้คุณอะไรให้โทษ อะไรเป็นประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ อะไรเป็นเหตุเป็นปัจจัยในความเกิดดับของกองสังขาร ทำให้

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๑๗/๕๒๒-๕๒๓.

^๒ ส.ม.อ. (ไทย) ๑๙/๗๑.

บุคคลบรรลุลักษณะพิเศษคือความเป็นอริยบุคคลนั่นเอง ซึ่งจะเห็นว่า ในปฐมมหานามสูตรนั้น พระพุทธเจ้าได้ทรงอธิบายโดยยกหลักธรรม ๕ ประการ ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะขออธิบายถึงคำบางคำที่ปรากฏในอรรถกถา คำว่า มั่งคั่ง หมายถึง สำเร็จแล้วด้วยน้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นต้น, อุดมสมบูรณ์ หมายถึง เบิกบานแล้วด้วยเครื่องประดับ มีเครื่องสวมมือ ศีรษะและคอ เป็นต้น, มีประชากรมาก หมายถึง มีมนุษย์จำนวนมาก หนาแน่น หาระหว่างมิได้ ถนนที่เดินเดินไม่ได้ตลอด, มีถนนคับแคบ หมายถึง คนทั้งหลายเข้าถึงทางที่เข้าโดยทางที่เข้าไปในถนนเหล่านี้ ถนนเหล่านั้นมีมากในเมืองนี้, ที่พลุกพล่านขวักไขว่ หมายถึง หมุนไปรอบๆ ช้างโน้น ช้างนี้ เพราะความฟุ้ง^๓

๒. ทุติยมหานามสูตร สังกตนิคาย มหาวารวรรค

ในทุติยมหานามสูตรนี้ ว่าด้วยเจ้าศากยะ พระนามว่ามหานามะ พระองค์เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพราะมีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า คือ เมื่อได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วพระองค์มีความเจริญตาเจริญใจยิ่งนัก

ทุติยมหานามสูตร หมายถึง การที่เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะ เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามเรื่อง “หากพระองค์ถึงแก่กรรมในขณะที่ทรงลี้มสติพระองค์จะมีคติอย่างไร” ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้ทูลถามพระพุทธเจ้า ดังมีใจความว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ กรุงกบิลพัสดุ์นี้มั่งคั่ง อุดมสมบูรณ์ มีประชากรมาก มีถนนคับแคบ หม่อมฉันนั่งเฝ้าพระผู้มีพระภาคหรือภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ เวลาเย็นเข้าไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ พบเห็น ช้างบ้าง ม้าบ้าง รถบ้าง เกวียนบ้าง ผู้คนบ้าง ที่พลุกพล่านขวักไขว่ สมัยนั้น หม่อมฉันลี้มสติปรารถนาพระผู้มีพระภาค พระธรรมและพระสงฆ์ หม่อมฉันคิดว่า หากเราถึงแก่กรรมในเวลานี้ คติของเราจะเป็นอย่างไร อภิสัมปรายภจะเป็นอย่างไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อย่าทรงกลัวเลยมहाบพิตร อย่าทรงกลัวเลยมहाบพิตร การสวรรคตของพระองค์จักไม่เลวทราม กาลกิจราก็จักไม่เลวทราม มหาบพิตร อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการย่อมโน้มไปสู่निพพาน โน้มไปสู่निพพาน โอนไปสู่निพพาน

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค
๒. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ฯลฯ

^๓ ส.สพ.ม.อ. (ไทย) ๓/๑-๒/๔๘๖.

๓. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ฯลฯ

๔. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ

มหาบพิตร เปรียบเหมือนต้นไม้ที่โน้มไปทางทิศปราจีน โน้มไปทางทิศปราจีน โอนไปทางทิศปราจีน ต้นไม้นั้นเมื่อถูกตัดโคนจะล้มไปทางไหน “พระมหานามะ ตอบตามคำทูลถามว่า จะล้มไปทางที่ต้นไม้น้อมไป โน้มไป โอนไป พระเจ้าข้า” มหาบพิตร อุปมานี้ฉันใด อุปมาอีกฉันนั้นเหมือนกัน อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้ย่อมโน้มไปสู่निพพาน โน้มไปสู่निพพาน โอนไปสู่นิพพาน^๕

พระอรรถกถาจารย์ ได้อธิบายไว้ว่า เจ้าศากยะ พระนามว่ามหานามะ ได้เข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาค ถึงคติภพของพระองค์ ถ้าพระองค์สวรรคตขณะลี้มสตี พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า การสวรรคตของพระมหานามะนั้นจักไม่เลวทราม จิตของใครก็ตามที่ได้เจริญด้วยธรรม ๔ ประการ คือ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธรเจ้า ใน พระธรรม ในพระสงฆ์ และประกอบด้วยศีล ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน^๖

จากเนื้อความข้างต้นนี้ ผู้วิจัยพอสรุปความหมายในปฐมทานามสูตรและทุติยทานามสูตร ได้ว่า ทั้งสองพระสูตรนี้ ชี้ให้เห็นว่า ต่างว่าด้วยเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะได้เข้าไปทูลถามพระพุทธรเจ้า แต่มีรายละเอียดที่พระพุทธรเจ้าตอบนั้นแตกต่างกัน คือในปฐมทานามสูตรเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะเข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเรื่องคติภพของพระองค์ ถ้าสวรรคตขณะลี้ม สตี พระผู้มีพระภาคอธิบายว่าการสวรรคตของพระมหานามะนั้น จักไม่เลวทราม หมายถึงเมื่อสวรรคตแล้วจักไม่ไปเกิดในอบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน เมื่อจิตของใครก็ตามในที่นี่หมายถึงจิตของปุถุชน ที่ได้เจริญด้วยธรรม ๕ ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา ย่อมสูงขึ้นไปได้บรรลุคุณวิเศษคือเป็นพระอริยบุคคล ส่วนในทุติยทานามสูตรเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะเข้าไปทูลถามพระผู้มีพระภาค ถึงเรื่องคติภพของพระองค์ ถ้าสวรรคตขณะลี้ม สตี ซึ่งถามเหมือนกัน แต่แตกต่างกันตรงหลักธรรมที่พระพุทธรเจ้าทรงอธิบายตรัสตอบปัญหา ในทุติยทานามสูตร พระผู้มีพระภาคอธิบายว่า การสวรรคตนั้นจักไม่เลวทราม เมื่อจิตของใครก็ตามในที่นี่หมายถึงผู้ได้บรรลุคุณวิเศษเป็นพระอริยบุคคลแล้ว เจริญด้วยธรรม ๔ ประการ อันได้แก่ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธรเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์และประกอบด้วยศีล ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน ธรรม ๔ ประการในทุติยทานามสูตรนั้นหมายถึงอนุสสติ ๔ ประการนั่นเองอันได้แก่ ๑. ระลึกถึงพระพุทธรเจ้าว่า พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถี ผูกผู้ที่ควรผูกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ๒. ระลึกถึงพระธรรมว่า เป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน ๓. ระลึกถึงพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่

^๕ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๑๘/๕๒๓-๕๒๔.

^๖ ส.ม.อ. (ไทย) ๑๙/๗๑.

อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก ๔. ระลึกถึงศีลของตนที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทฤษฎีครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ จะเห็นว่า ในปฐมมหานามสูตรพระผู้มีพระภาคได้อธิบายถึงธรรม ๕ ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา ย่อมสูงขึ้นไปจนบรรลุคุณวิเศษหมายถึงบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลแล้วตรงสู่พระนิพพาน ส่วนในทุติยมหานามสูตรพระผู้มีพระภาคได้อธิบายถึงธรรมสำหรับพระอริยบุคคลมี ๔ ประการ คือ ความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์และเป็นผู้มีศีล ย่อมตรงไปสู่निพพานเช่นกัน หลักธรรมในทั้งสองสูตรนี้ ชี้ให้เห็นว่า ในปฐมมหานามสูตร พระพุทธเจ้าอธิบายถึงธรรมสำหรับพระมหานามะในขณะที่เป็นปุถุชนแล้วสรรคตว่าจิตที่ได้เจริญด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมสูงขึ้นไปได้บรรลุคุณวิเศษคือเป็นอริยบุคคล ส่วนทุติยมหานามสูตร พระพุทธเจ้าอธิบายถึงธรรมที่เหมาะสมสำหรับพระมหานามะขณะเมื่อได้บรรลุคุณวิเศษเป็นพระอริยบุคคลระดับโสดาบันแล้ว มี ๔ ประการ ทั้งสองสูตรนั้น เมื่อพระมหานามะสรรคตแล้วย่อมตรงไปสู่นิพพาน แม้พระองค์จะอยู่ในขณะสัณสี มีความสุขจากการเปลितเพลินไปกับความมั่งคั่ง ความอุดมสมบูรณ์ ประชากรที่มีเป็นจำนวนมาก มีถนนค้ำแคบ เห็นช้างบ้าง ม้าบ้าง รถบ้าง เกวียนบ้าง ผู้คนบ้าง ที่พลุกพล่านขวักไขว่ในกรุงกบิลพัสดุ์นั้นอยู่ก็ตาม

๓. มหานามสูตร สังยุตตนิกาย มหาวรรค

พระสูตรนี้ กล่าวถึง พระมหานามะ ทูลถามพระพุทธเจ้าถึงเรื่องเกี่ยวกับอุบาสกในแง่มุมต่างๆ ดังความต่อไปนี้

มหานามสูตร หมายถึง การที่เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลถามเรื่อง “เหตุที่ทำให้ชื่อว่าอุบาสก และเหตุที่ทำให้อุบาสกชื่อว่าผู้ถึงพร้อมด้วยธรรม ๔ ประการ” ดังมีใจความต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่า มหานามะ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้ทูลถามพระพุทธเจ้า ดังมีใจความว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร บุคคลจึงชื่อว่าอุบาสก”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตร บุคคลถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็นสรณะ และถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น บุคคลจึงชื่อว่าอุบาสก

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงชื่อว่าผู้ถึงพร้อมด้วยศีล”

มหาบพิตร อุบาสกเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการประพฤติดีกในกาม เว้นขาดจากการพูดเท็จ และเว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาท ด้วยเหตุเพียงเท่านั้น อุบาสกจึงชื่อว่าผู้ถึงพร้อมด้วยศีล

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่งด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา”

มหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่าแม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ”

มหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการให้ทานและการแจกทาน อยู่ครองเรือน ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อนึ่ง ด้วยเหตุเพียงเท่าไร อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา”

มหาบพิตร อุบาสกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับ อันเป็นอริยะ ข้าแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา^๖

พระอรรถกถาจารย์ ได้อธิบายไว้ว่า มหานามสูตรนี้ เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะ เข้าไป สนทนาธรรมกับพระผู้มีพระภาคเรื่องอุบาสก เหตุที่ทำให้ชื่อว่าอุบาสก เหตุที่ทำให้อุบาสกชื่อว่าถึงพร้อมด้วยศีล ศรัทธา จาคะและปัญญา^๗

ในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรคนี้ พระมหานามะได้เข้าไปสนทนาธรรมกับพระพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้าได้อธิบายธรรมที่ทำให้ได้ชื่อว่าอุบาสก ได้แก่ บุคคลระลึกถึงพระพุทธรเจ้าเป็นที่พึ่ง ระลึกถึงพระธรรมเป็นที่พึ่งและระลึกถึงพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง ด้วยเหตุเพียงเท่านี้จึงเชื่อว่าเป็นอุบาสก และพระพุทธรเจ้าทรงอธิบายอีกว่า อุบาสกเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ได้แก่ อุบาสกที่มีศีล ๕ ประการ ได้แก่ ๑. เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ๒. เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ ๓. เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินกาม ๔. เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ ๕. เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ทรงอธิบายอีกว่า อุบาสกในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นพระศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ส่วนอุบาสกเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ได้แก่อุบาสกผู้มีใจปราศจากความตระหนี่ มีการบริจาคที่เต็มใจสละแล้ว ยินดีในการสละ ควรแก่การขอ ยินดีในการให้ทานและการแจกทานอยู่ครองเรือน ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ และอุบาสกเชื่อว่า

^๖ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๓๓/๕๕๓-๕๕๔.

^๗ ส.ม.อ. (ไทย) ๑๙/๗๔.

เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ได้แก่ อุบาสกผู้มีปัญญาอันประกอบด้วยปัญญาซึ่งเป็นเครื่องพิจารณาเห็นทั้งความเกิดและความดับของพระอริยะ มีปัญญาในการชำรบกิเลสให้ถึงความสิ้นทุกข์ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ อุบาสกจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา สรุปรธรรมใดที่ทำให้อุบาสกเชื่อว่ามีผู้ถึงพร้อมด้วยธรรม ๔ ประการ ธรรมนั้นพระผู้มีพระภาคได้อธิบายไว้ได้แก่ ๑. มีศีล ๒. ศรัทธาในพระรัตนตรัย ๓. มีจาคะ และ ๔. มีปัญญาทำลายกิเลสให้สิ้นไปจนสิ้นความทุกข์ คือ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย การเวียนว่ายตายเกิดใน ๓ ภพ ซึ่งได้แก่ กามภพ รูปภพ และอรุภพ ดังนี้แล

๔. มหานามสูตร สังกตนิคาย มหาวารวรรค

อีกสูตรหนึ่ง กล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้สนทนารวมโดยตรัสกับพระมหานามะ มีเนื้อความดังต่อไปนี้

มหานามสูตร หมายถึง พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะเรื่อง “อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เป็นโสดาบัน” ดังมีใจความต่อไปนี้

เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงกบิลพัสดุ์ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับพระมหานามะ ดังมีใจความว่า

“มหาบพิตร อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

ธรรม ๔ ประการ อะไรบ้าง

คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

๑. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค

๒. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ฯลฯ

๓. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ฯลฯ

๔. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ ไม่ขาด ฯลฯ เป็นไปเพื่อสมาธิ

มหาบพิตร อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้ เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า”

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบาย มหานามสูตรนี้เหมือนกับนันทิยสูตรและปฐมปุญญาภิสันทสูตร^๙ คือพระผู้มีพระภาคได้ตรัสถึงธรรม ๔ ประการนี้ในปฐมปุญญาภิสันทสูตรว่า ห้วงบุญกุศล ๔ ประการนี้น่าสุขมาให้ ห้วงบุญกุศล ๔ ประการนี้ได้แก่ ๑) ประกอบด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า นี่เป็นห้วงบุญกุศลน่าสุขมาให้ประการที่ ๑ ๒) ประกอบด้วยความเลื่อมใสในพระธรรม นี่เป็นห้วงบุญกุศลน่าสุขมาให้ประการที่ ๒ ๓) ประกอบด้วยความเลื่อมใสในพระสงฆ์นี้เป็นห้วงบุญกุศลน่าสุขมาให้

^๙ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๔๕/๕๖๘-๕๖๙.

^๙ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๒๓/๕๔๘.

ประการที่ ๓ ๔) ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ ไม่ขาด เป็นไปเพื่อสมาธิ นี่เป็นห้วงบุญกุศลนำ
 สุขมาให้ประการที่ ๔^{๑๐} คำว่า ห้วงบุญกุศล หมายถึงแม่น้ำคือบุญ คือกุศล^{๑๑}

พระพุทธองค์ ได้ตรัสกับเจ้ามahanามะ ถึงอริยสาวกในศาสนาของพระองค์นั้นประกอบด้วย
 ธรรม ๔ ประการนี้ คือ ๑) ประกอบด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ๒) ประกอบด้วยความเลื่อมใส
 ในพระธรรม ๓) ประกอบด้วยความเลื่อมใส ในพระสงฆ์ ๔) ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ
 ไม่ขาด เป็นไปเพื่อสมาธิ ธรรม ๔ ประการนี้แล วิบากที่เกิดขึ้นเป็นบุญกุศล จะนำสุขมาให้ หลั่งไหล
 มาสู่ผู้บำเพ็ญอย่างไม่ขาดสาย

๕. มหานามสูตร อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต

ส่วนมหานามสูตรในอังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต ผู้วิจัยจะกล่าวถึงพระพุทธเจ้าได้ทรงตรัส
 ตอบพระมหานามะว่าบุคคลชื่อว่าอุบาสกด้วยเหตุใด ดังความต่อไปนี้

มหานามสูตร หมายถึงการที่เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะ เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้ว
 ทูลถามเรื่อง “บุคคลชื่อว่าอุบาสกด้วยเหตุใด” ดังมีใจความต่อไปนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ลำดับ
 นั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะ เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้ทูลถาม
 พระพุทธเจ้า ดังมีใจความว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลชื่อว่าอุบาสก ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหาบพิตร บุคคลถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ ถึงพระธรรมเป็น
 สรณะ และถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ บุคคลจึงชื่อว่าอุบาสก

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบาสกชื่อว่าผู้มีศีล ด้วยเหตุเพียงเท่าไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหานามะ เมื่อใดแล อุบาสกเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้
 เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดินในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ
 เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เมื่อนั้นอุบาสก
 ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล ด้วยเหตุเพียงเท่านี้แล

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบาสกชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเอง แต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูล
 ผู้อื่น ด้วยเหตุเพียงเท่าไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหานามะ เมื่อใดแล อุบาสกตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา
 แต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลแต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้
 ถึงพร้อมด้วยศีล ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะแต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ตนเอง
 เป็นผู้ประสงค์จะเห็นภิกษุแต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้เห็นภิกษุ ตนเองเป็นผู้ประสงค์จะฟังสัทธรรม แต่ไม่
 ชักชวนผู้อื่นให้ฟังสัทธรรม ตนเองเป็นผู้ทรงจำธรรมที่ฟังแล้วไว้ได้แต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้ทรงจำธรรม

^{๑๐} ส.ม.อ. (ไทย) ๑๘/๗๓.

^{๑๑} ส.สพ.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๐๒๗/๔๙๐.

ที่ฟังแล้วไว้ได้ ตนเองเป็นผู้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ฟังแล้วแต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม ตนเองเป็นผู้รู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมแต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อนั้น อุบาสกชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองแต่ไม่ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อุบาสกชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ด้วยเหตุเพียงเท่าไร”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า มหานามะ เมื่อใดแล อุบาสก ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธาและชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีลและชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ตนเองเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะและชักชวนผู้อื่นให้เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ตนเองเป็นผู้ประสงค์จะเห็นภิกษุและชักชวนผู้อื่นให้เห็นภิกษุ ตนเองเป็นผู้ประสงค์ จะฟังสัทธรรมและชักชวนผู้อื่นให้ฟังสัทธรรม ตนเองเป็นผู้ทรงจำธรรมที่ฟังแล้วไว้ได้และ ชักชวนผู้อื่นให้ทรงจำธรรมที่ฟังแล้วไว้ได้ ตนเองเป็นผู้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ฟังแล้ว และชักชวนผู้อื่นให้พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม ตนเองเป็นผู้รู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมและชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อนั้น อุบาสกชื่อว่าผู้ปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ด้วยเหตุเพียงเท่านั้นแล^{๑๒}

พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายว่ามหานามสูตรนี้ หมายถึง เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะ ทูลถามพระผู้มีพระภาคถึงเหตุให้ชื่อว่าอุบาสก พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า เพราะถึงพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ ทูลถามอีกว่าเหตุอะไรทำให้อุบาสกได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีล การประพฤติตามศีล ๕ ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดินในกาม การพูดเท็จ และการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย ทูลถามต่อไปอีกว่า เหตุอะไรทำให้อุบาสกได้ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองแต่ไม่เกื้อกูลผู้อื่น พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ความที่ตนเองมีธรรม ๘ ประการ แต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้มีเหมือนตน ธรรม ๘ ประการนั้น ได้แก่ ๑) มีศรัทธา ๒) มีศีล ๓) มีจาคะ ๔) ประสงค์จะเห็นภิกษุ ๕) ประสงค์จะฟังธรรม ๖) ประสงค์จะทรงจำธรรมที่ได้ฟัง ๗) พิจารณาเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ฟัง ๘) รู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ทูลถามต่อไปอีกว่า เหตุอะไรทำให้อุบาสกชื่อว่าปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า ความที่ตนเองมีธรรม ๘ ประการ และชักชวนผู้อื่นให้มีเหมือนตนด้วยธรรม ๘ ประการนั้น เหมือนช้างดัน^{๑๓}

ในอังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต นี้พระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบประเด็นที่เจ้ามหานามะถามคือเหตุที่บุคคลชื่อว่าอุบาสก ก็เพราะถึงพระพุทฺธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง อะไรทำให้อุบาสกได้ชื่อว่าเป็นผู้มีศีลก็เพราะเป็นผู้มีศีล ๕ ได้แก่ เว้นจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดินในกาม การพูดเท็จและการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัย อะไรทำให้อุบาสกได้ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองแต่ไม่เกื้อกูลผู้อื่นก็เพราะตนเองมีธรรม ๘ ประการแต่ไม่ชักชวนผู้อื่นให้เหมือนตน ธรรม ๘ ประการ ได้แก่ มีศรัทธาในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ มีศีล ไม่ตระหนี่ ประสงค์จะเห็นภิกษุ

^{๑๒}อง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๒๕/๒๖๘-๒๗๐.

^{๑๓}อง.อรรถก.อ. (ไทย) ๒๓/๕๐.

ประสงค์จะฟังธรรม ประสงค์จะจำธรรมที่ได้ฟังนั้นไว้ พิจารณาใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมที่ได้ฟัง และรู้ธรรมที่ฟังนั้นแล้วก็ปฏิบัติตาม อะไรทำให้อุบาสกชื่อว่าปฏิบัติเพื่อเกื้อกูลตนเองและเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น ก็เพราะความที่ตนเองมีธรรม ๘ ประการดังกล่าวและชักชวนให้ผู้อื่นมีธรรมนั้นเหมือนตนด้วย ต่อไปนี้ผู้วิจัยจะขออธิบายถึงคำบางคำที่ปรากฏในอรรถกถา คำว่า เป็นผู้พิจารณาอรรถ หมายถึงเป็นผู้ใคร่ครวญถึงประโยชน์และมีใช่ประโยชน์ คือเหตุและมีใช่เหตุ^{๑๔}

๖. ปฐมมหานามสูตร อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ครั้งนั้นแล สมัยนั้น ภิกษุจำนวนมากทำจิวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า “พระผู้มีพระภาค มีจิวรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป”

เจ้าศากยะ พระนามว่า มหานามะ ได้ทรงทราบข่าวอย่างนั้นเหมือนกัน ลำดับนั้น พระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทราบข่าวอย่างนี้ว่า ได้ทราบว่าภิกษุจำนวนมากทำจิวรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่าพระผู้มีพระภาคมีจิวรสำเร็จแล้วล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่างๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดีละ ดีละ มหานามะ การที่พระองค์เสด็จมาหาตถาคตแล้ว ตรัสถามว่า ‘ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่างๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร’ นี่เป็นการสมควรแก่พระองค์ผู้เป็นกุลบุตร มหานามะ กุลบุตรผู้มีศรัทธาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้ไม่มีศรัทธาไม่ประสบความสำเร็จ”^{๑๕} ๑ ผู้ปรารถนาความเพียรเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้เกียจคร้านไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีสติตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้หลงลืมสติไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีปัญญาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีปัญญาทึบไม่ประสบความสำเร็จ ๑

มหานามะ พระองค์ฟังตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้ แล้วเจริญธรรม ๖ ประการให้ยิ่งขึ้นไป เกิด ธรรม ๖ ประการนี้ คือ

๑. พระองค์พึงระลึกถึงตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถี ผูกผู้ที่ควรผูกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า

^{๑๔} อก.เอกาทสก.อ. (ไทย) ๓/๒๕/๓๔๔.

^{๑๕} ไม่ประสบความสำเร็จ (อาราธกะ) หมายถึงไม่ให้ถึงพร้อม ไม่ให้สมบูรณ์ (อก.เอกาทสก.อ. (ไทย) ๓/๑๑-๑๒/๓๔๔)

เป็นพระผู้มีพระภาค” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงตถาคตแล้ว สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกัณฐัม รุม ไม่ถูกโทสะกัณฐัม รุม ไม่ถูกโมหะกัณฐัม รุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารถนาตถาคตดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอภิลิขิต^{๑๖} ย่อมได้ความปลาบปลื้มอภิลิขิต^{๑๗} ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญพหุฐานสตติอยู่

๒. พระองค์พึงระลึกถึงธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน”^{๑๘} อันวิญญูชน^{๑๙} พึงรู้เฉพาะตน” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงธรรม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกัณฐัม รุม ไม่ถูกโทสะกัณฐัม รุม ไม่ถูกโมหะกัณฐัม รุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารถนาธรรมดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอภิลิขิต ย่อมได้ความปลาบปลื้มอภิลิขิต ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญธัมมานุสสติอยู่

๓. พระองค์พึงระลึกถึงสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่อริยบุคคล ๔ คู่คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงพระสงฆ์ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกัณฐัม รุม ไม่ถูกโทสะกัณฐัม รุม ไม่ถูกโมหะกัณฐัม รุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารถนาพระสงฆ์ดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอภิลิขิต ย่อมได้ความปลาบปลื้มอภิลิขิต ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่สัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่สัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญสังฆานุสสติอยู่

๔. พระองค์พึงระลึกถึงศีลของพระองค์ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงศีล สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกัณฐัม รุม ไม่ถูกโทสะกัณฐัม รุม ไม่ถูกโมหะกัณฐัม รุม สมัยนั้น

^{๑๖}ความปลาบปลื้มอภิลิขิต ในที่นี้หมายถึงปีติและปราโมทย์ที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยอภิลิขิต (อง.ฉก.อ. (ไทย) ๓/๑๐/๙๖)

^{๑๗}ความปลาบปลื้มอภิลิขิต ในที่นี้หมายถึงปีติและปราโมทย์ที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยพระบาฬี (อง.ฉก.อ. (ไทย) ๓/๑๐/๙๖)

^{๑๘}ควรน้อมเข้ามาในตน หมายถึงควรน้อมเข้ามาสู่จิตของตน หรือควรน้อมเข้ามาเพื่อการปฏิบัติ (อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๕๔/๑๕๘)

^{๑๙}วิญญูชน หมายถึงบัณฑิต (อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๕๔/๑๕๘)

จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารถนาจะดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก้อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่มสัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่มสัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญสู่ลानุสสติอยู่

๕. พระองค์พึงระลึกถึงจาคะของพระองค์ว่า “เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอที่เรา มีใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม”^{๒๐} ยินดีในการ สละควรแก่การขอ ยินดีในการแจกทาน อยู่ครองเรือน” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงจาคะ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมปรารถนาจะดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก้อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่มสัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่มสัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญจากานุสสติอยู่

๖. พระองค์พึงระลึกถึงเทวดาทั้งหลายว่า “มีเทวดาชั้นจาตุมหาราช เทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวดาชั้นยามา เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นนิมมานรดี เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทวดาชั้นพรหมกาย เทวดาชั้นสูงขึ้นไปกว่านั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุติจาจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศรัทธาเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด จุติจาจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศีลเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยสุตะเช่นใด จุติจาจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีสุตะเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยจาคะเช่นใด จุติจาจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีจาคะเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยปัญญาเช่นใด จุติจาจากโลกนี้แล้วไปเกิดในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีปัญญาเช่นนั้น” มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึง ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตนและของเทวดาเหล่านั้น สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารถนาเทวดาทั้งหลายดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก้อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ อริยสาวกนี้ ตถาคตกล่าวว่า เป็นผู้ถึงความสงบอยู่ในหมู่มสัตว์ผู้ถึงความไม่สงบ เป็นผู้ไม่มีพยาบาทอยู่ในหมู่มสัตว์ผู้มีพยาบาท เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยกระแสธรรม เจริญเทวานุสสติอยู่^{๒๑}

^{๒๐}มีฝ่ามือชุ่ม อรรถกถาอธิบายว่า คนที่ไม่มีศรัทธา แม้จะล้างมือถึง ๗ ครั้ง ก็ชื่อว่ามือยังไม่ล้าง มีมือสกปรกอยู่นั่นเอง แต่คนที่มีศรัทธาแม้จะมีมือสกปรก ก็ชื่อว่ามือที่ได้ล้างสะอาดแล้ว (อง.ติก.อ. (ไทย) ๒/๔๒/๑๔๘)

^{๒๑}อง.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๑/๔๑๐-๔๑๔.

๗. ทุติยมหานามสูตร อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เขตกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ สมัยนั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะทรงหายจากพระประชวรได้ไม่นาน สมัยนั้นแล ภิกษุจำนวนมากทำจิรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า “พระผู้มีพระภาคมีจิรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป”

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะได้ทรงทราบข่าวอย่างนั้นเหมือนกัน ลำดับนั้น พระองค์เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระพุทธานุญาตดังนี้ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันได้ทราบข่าวอย่างนี้ว่า “ได้ทราบว่า ภิกษุจำนวนมากทำจิรกรรมเพื่อถวายพระผู้มีพระภาคด้วยหวังว่า พระผู้มีพระภาคมีจิรสำเร็จแล้ว ล่วงไป ๓ เดือนก็จักเสด็จจาริกไป ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่างๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไรพระพุทธานุญาต”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดีละ ดีละ มหานามะ การที่พระองค์เสด็จมาหาตถาคตแล้วตรัสถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันเมื่อจะอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่ต่างๆ จะต้องอยู่ด้วยธรรมเป็นเครื่องอยู่อะไร” นี่เป็นการสมควรแก่พระองค์ผู้เป็นกุลบุตร มหานามะ กุลบุตรผู้มีศรัทธาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้ไม่มีศรัทธาไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้ปรารถนาความสำเร็จเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้เกียจคร้านไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีสติตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้หลงลืมสติไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีจิตไม่ตั้งมั่นไม่ประสบความสำเร็จ ๑ ผู้มีปัญญาเป็นผู้ประสบความสำเร็จ ผู้มีปัญญาทราโมโหไม่ประสบความสำเร็จ ๑

มหานามะ พระองค์พึงตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้ แล้วเจริญธรรม ๖ ประการให้ยิ่งขึ้นไปเถิด ธรรม ๖ ประการนี้ คือ

๑. พระองค์พึงระลึกถึงตถาคตว่า “แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธานุญาต เป็นพระผู้มีพระภาค” มหานามะ สมัยใดอริยสาวกระลึกถึงตถาคตแล้ว สมัยนั้น จิตของพระอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้นจิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารถนาตถาคตดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวก ผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรลด ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ พุทธานุสสตินี้แล พระองค์แม้อำลัษณ์เสด็จดำเนินก็เจริญได้ กำลังประทับยืนก็เจริญได้ กำลังประทับนั่งก็เจริญได้ กำลังบรรทมก็เจริญได้ กำลังประกอบกิจการงานก็เจริญได้ กำลังประทับบนที่บรรทมซึ่งเปียดเสียดด้วยพระโอสรและพระธิดาก็เจริญได้

๒. พระองค์พึงระลึกถึงพระธรรมว่า พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่กอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึง

รู้เฉพาะตน มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงพระธรรม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภธรรม ดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรด ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ ธัมมานุสสตินี้แล พระองค์แม้กำลังเสด็จดำเนินก็เจริญได้ กำลังประทับยืนก็เจริญได้ กำลังประทับนั่งก็เจริญได้ กำลังบรรทมก็เจริญได้ กำลังประกอบภารงานก็เจริญได้ กำลังประทับบนที่บรรทมซึ่งเปียดเสียดด้วยพระโอสรและพระธิดาก็เจริญได้

๓. พระองค์พึงระลึกถึงพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติ ตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงพระสงฆ์ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภพระสงฆ์ดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรด ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ สังฆานุสสตินี้แล พระองค์แม้กำลังเสด็จดำเนินก็เจริญได้ กำลังประทับยืนก็เจริญได้ กำลังประทับนั่งก็เจริญได้ กำลังบรรทมก็เจริญได้ กำลังประกอบภารงานก็เจริญได้ กำลังประทับบนที่บรรทมซึ่งเปียดเสียดด้วยพระโอสรและพระธิดาก็เจริญได้

๔. พระองค์พึงระลึกถึงศีลของพระองค์ที่ ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้ได้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึก ถึงศีล สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะ กลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภศีลดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรด ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ สีลานุสสตินี้แล พระองค์แม้กำลังเสด็จดำเนินก็เจริญได้ กำลังประทับยืนก็เจริญได้ กำลังประทับนั่งก็เจริญได้ กำลังบรรทมก็เจริญได้ กำลังประกอบภารงานก็เจริญได้ กำลังประทับบนที่บรรทมซึ่งเปียดเสียดด้วยพระโอสรและพระธิดาก็เจริญได้

๕. พระองค์พึงระลึกถึงจาคะของพระองค์ว่า เป็นลาภของเราหนอ เราได้ดีแล้วหนอที่เรามิไใจปราศจากความตระหนี่อันเป็นมลทิน มีจาคะอันสละแล้ว มีฝ่ามือชุ่ม ยินดีในการสละควร แก่การขอ ยินดีในการแจกทาน อยู่ครองเรือน มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึงจาคะ สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้นย่อมปรารภจาคะดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรด ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติกายย่อมสงบ เธอมีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ จาคานุสสตินี้แล พระองค์แม้กำลังเสด็จดำเนินก็เจริญได้ กำลังประทับยืนก็เจริญได้ กำลัง

ประทับนั่งก็เจริญได้ กำลังบรรทมก็เจริญได้ กำลังประกอบภารงานก็เจริญได้ กำลังประทับบนที่บรรทมซึ่งเบียดเสียดด้วยพระโอรสและพระธิดาก็เจริญได้

๖. พระองค์พึงระลึกถึงเทวดาทั้งหลายว่า มีเทวดาชั้นจาตุมหาราช เทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวดาชั้นยามา เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นนิมมานรดี เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทวดาชั้นพรหมกาย เทวดาชั้นสูงขึ้นไปกว่านั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิด ในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศรัทธาเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศีลเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิด ในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีศีลเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยสุตะเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิด ในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีสุตะเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยจาคะเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิด ในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีจาคะเช่นนั้น เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยปัญญาเช่นใด จุติจากโลกนี้แล้วไปเกิด ในเทวโลกนั้น แม้เราเองก็มีปัญญาเช่นนั้น มหานามะ สมัยใด อริยสาวกระลึกถึง ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของตนและของ เทวดาเหล่านั้น สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมไม่ถูกราคะกลุ้มรุม ไม่ถูกโทสะกลุ้มรุม ไม่ถูกโมหะกลุ้มรุม สมัยนั้น จิตของอริยสาวกนั้น ย่อมปรารถนาเทวดาทั้งหลายดำเนินไปตรงทีเดียว มหานามะ ก็อริยสาวกผู้มีจิตดำเนินไปตรงแล้ว ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงอรรถ ย่อมได้ความปลาบปลื้มอิงธรรม ย่อมได้ปราโมทย์ที่ประกอบด้วยธรรม เมื่อมีปราโมทย์ย่อมเกิดปิติ เมื่อใจมีปิติกายย่อมสงบ เธอผู้มีกายสงบย่อมได้รับสุข เมื่อมีสุขจิตย่อมตั้งมั่น มหานามะ เทวดานุสสตินี้แล พระองค์แม้กำลังเสด็จดำเนินก็เจริญได้ กำลังประทับยืนก็เจริญได้ กำลังประทับนั่งก็เจริญได้ กำลังบรรทมก็เจริญได้ กำลังประกอบภารงานก็เจริญได้ กำลังประทับบนที่บรรทมซึ่งเบียดเสียดด้วยพระโอรสและพระธิดาก็เจริญได้^{๒๒}

^{๒๒} อก.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๑๒/๔๑๕-๔๑๗.